

**SURXONDARYODA O'SUVCHI QIZIL KITOBGA KIRITILGAN
O'SIMLIKLAR**

Xalmuratov M.A. Biologiya fanlar nomzodi DTPI

Eshdavlatova G.B. 2-kurs talaba DTPI

Annotatsiya : *Maqolada Surxondaryoning tog' va yaylov hududlarida uchraydigan asalchil o'simliklar haqida ma'lumot berilgan. Ushbu o'simliklarning turlari, ularning ekologik, iqtisodiy va dorivor ahamiyati yoritilgan. Asalchil o'simliklarning asalarichilikni rivojlantirish, mahalliy ekotizimni qo'llab-quvvatlash va tuproqni muhofaza qilishdagi roli batafsil tahlil qilingan. Maqola mahalliy iqtisodiyot va qishloq xo'jaligi uchun asalchil o'simliklarning muhimligini ko'rsatib beradi.*

Abstract: *The article provides information about the honey plants found in the mountainous and pasture areas of Surkhandarya. The types of these plants, their ecological, economic and medicinal significance are highlighted. The role of honey plants in the development of beekeeping, support of the local ecosystem and soil protection is analyzed in detail. The article shows the importance of honey plants for the local economy and agriculture.*

Аннотация: *В статье даны сведения о медоносных растениях, встречающихся в горных и пастбищных районах Сурхандарьи. Освещены виды этих растений, их экологическое, хозяйственное и лекарственное значение. Подробно проанализирована роль медоносных растений в развитии пчеловодства, поддержании местных экосистем и защите почв. В статье подчеркивается значение медоносных растений для местной экономики и сельского хозяйства.*

Kalit so'zlar : *Surxondaryo , Tog' va yaylov hududlari , Asalchil o'simliklar , Asalarichilik , Nektar va gulchang , Dorivor o'simliklar , Ekotizim , Tuproq eroziyasi , Biologik xilma-xillik , Iqtisodiy foyda.*

Keywords: *Surkhandarya, Mountain and pasture areas, Honey plants, Beekeeping, Nectar and pollen, Medicinal plants, Ecosystem, Soil erosion, Biodiversity, Economic benefits.*

Ключевые слова: *Сурхандарья, Горные и пастбищные районы, Медоносные растения, Пчеловодство, Нектар и пыльца, Лекарственные растения, Экосистема, Эрозия почвы, Биоразнообразие, Экономические выгоды .*

Surxondaryo viloyati O'zbekistonning janubida joylashgan bo'lib, o'ziga xos tabiiy sharoiti va boy o'simlik dunyosi bilan ajralib turadi. Mintaqaning iqlimi, tog'li hududlari va o'ziga xos ekotizimlari ko'plab noyob o'simliklarning yashashi uchun qulay sharoit yaratadi. Ammo ayrim o'simliklar turli sabablarga ko'ra yo'qolish xavfi ostida qolgan va ular O'zbekiston Respublikasining Qizil kitobiga kiritilgan.

Noyob o'simliklarning yo'qolish sabablari : Surxondaryoda o'suvchi ko'plab o'simlik turlari inson faoliyati, iqlim o'zgarishlari va tabiiy resurslardan noto'g'ri foydalanish tufayli yo'qolib bormoqda. Hududda yerlarning qishloq xo'jaligiga yaroqli bo'lishi uchun o'zlashtirilishi, o'rmonlarning kesilishi, yaylovlarning haddan tashqari foydalanilishi kabi jarayonlar o'simliklarning tabiiy yashash muhitini qisqartirib yuboradi .

Qizil kitobga kiritilgan ayrim o'simliklar:

Surxondaryo viloyatida quyidagi noyob va yo'qolib borayotgan o'simlik turlari Qizil kitobga kiritilgan:

1. Registon lolaqizg'aldoq (*Tulipa regelii*) Bu o'simlik tog' yon bag'irlarida o'sadi va faqatgina ma'lum hududlarda uchraydi. Uning yo'qolishiga asosiy sabab tabiiy yashash joylarining buzilishi va gullarning yoppasiga terib olinishi hisoblanadi.

2. Surxon jiydasi (*Elaeagnus nurataevica*) - Surxondaryo mintaqasiga xos bo'lgan bu daraxt turi quruq hududlarda o'sadi. Daraxt yog'ochi va mevalari uchun noto'g'ri foydalanish uning populyatsiyasini qisqartirmoqda.

3. Tojikiston efedrasi (*Ephedra lomatolepis*) - Bu o'simlik dorivor xususiyatlarga ega bo'lib, asosan dori tayyorlash uchun foydalaniladi. Noto'g'ri yig'ib olish usullari uning kamayib ketishiga sabab bo'lmoqda.

4. Yovvoyi pista (*Pistacia vera*) - Yovvoyi pista Surxondaryoning tog'li hududlarida uchraydi. Daraxtning kesilishi va tabiiy muhitning buzilishi uning sonini kamaytiradi.

5. Bo'z lola (*Tulipa kaufmanniana*) - Bu lola turi o'zining chiroyli gullari bilan ajralib turadi. Uni yoppasiga yig'ib olish va yashash joylarining yo'q qilinishi yo'qolish xavfini oshiradi.

Tabiatni muhofaza qilish choralarining ahamiyati :Noyob o'simliklarni asrash va ularning sonini ko'paytirish uchun qator chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Jumladan:

Qizil kitobga kiritilgan o'simliklarning yashash hududlarini qo'riqlash;

Aholi o'rtasida ekologik ongni oshirish va o'simliklarni muhofaza qilish bo'yicha targ'ibot ishlari olib borish;

Noyob o'simliklarni sun'iy ko'paytirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni kuchaytirish;

Yovvoyi o'simliklarning noqonuniy yig'ib olinishi va eksport qilinishining oldini olish.

Surxondaryo tabiati nafaqat O'zbekiston, balki butun mintaqa uchun katta ahamiyatga ega. Shuning uchun hududning biologik xilma-xilligini saqlash, noyob o'simliklarni muhofaza qilish va kelajak avlodga yetkazish hammamizning burchimizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hamidov A. O'simliklar geografiyasi. Toshkent, 1995

xususiyatlari //Journal of Integrated Education and Research. – 2023. – T. 2. – №.

5. – C. 8-10.

2. Pratov O., Shamsuvaliyeva L. va boshqalar. "Botanika" T.: "Ta'lim nashriyoti", 2010.